

Danske samfundsforskeres forhold til basisindkomst/borgerløn i 1990'erne

Iver Hornemann Møller og Jens Lind om basisindkomst/borgerløn

Erik Christensen

Uddrag af bogen Erik Christensen: "Borgerløn. Fortællinger om en politisk idé." Hovedland 2000. s. 438-442.

Borgerløn som urealistisk fortælling – »et for radikalt og utopisk projekt«

Lektor Iver Hornemann Møller, der har været tilknyttet det sociologiske velfærdsstatsforskningsmiljø, har lavet en række studier af arbejdsmarkedet og socialpolitikken, der kritisk har behandlet borgerlønsproblemet.

Møllers synsvinkel er marxistisk, hvor samfundet ses som værende et kapitalistisk samfund præget af klasse modsætninger, hvor økonomien langt hen determinerer politikken. Samfundet bliver set og forstået igennem klassekamps-dualismemetaforer.

I sammenhæng med fattigdomsprojektet lavede Iver Hornemann Møller i 1989 en større analyse af samspillet mellem polariseringen på arbejdsmarkedet og dualiseringen af socialpolitikken som årsag til skabelsen af den moderne fattigdom. (»Fattigdommens baggrund. Polariserings af arbejdsmarkedet og dualiseringen af socialpolitikken.« Møller 1989). Her blev borgerlønsproblemet også berørt.

Hornemann Møller mente ikke, at der med 80'ernes polarisering var skabt »et helt andet classesamfund, snarere en væsentlig korrektion til det eksisterende« (ibid:77). Han beskrev udviklingen af »fem indbyrdes adskilte befolkningsgrupper bestemt af alder og en specifik

arbejdsmarkedsposition og deraf følgende velfærdsmæssig stilling«, og interesserede sig specielt for væksten i »gruppen af langtidsunderstøttede i alderen 18-66 år« (C-gruppen).

Han fandt fem årsager til denne gruppes vækst:

1. Nedslidningen og udstødningen fra arbejdsmarkedet.
2. Kvindernes voksende erhvervsdeltagelse (flere har fået ret til at modtage sociale ydelser),
3. Det civile samfunds faldende betydning.
4. En generel øgning i antallet af arbejdsløshedsforsikrede arbejdere og funktionærer.
5. De yngre generationers mindre tilbageholdenhed med henvendelser til det offentlige om hjælp.

Til slut diskuterede han mulighederne for at standse polariseringen og specielt C-gruppens vækst. Han ventede ikke, at selv en højkonjunktur ville mindske væksten, »vækstraten ville blot aftage«.

Men en anden mulighed ville være en slags borgerlønsmodel. Her henviste han til en engelsk debat især foranlediget af sociologerne John Keane og John Owens (»After full employment« 1986), som argumenterede for en generel arbejdstidsforkortelse kombineret med en garanteret minimumsindkomst til alle (arbejdende og ikke arbejdende) som den eneste vej til formindskelse og omfordeling af arbejdet, formindskelse af fattigdommen og som et redskab imod en opsplitting af samfundet i et A-, B- og C- hold.

Niveauet for en sådan garanteret minimumsindkomst ville efter Hornemann Møllers vurdering være »på en gang idéens krumtap og akilleshæl« (ibid:93). Han kunne ikke forestille sig den under det nuværende dagpengeniveau. Men så ville der ikke være meget, der kunne tvinge lønarbejderne i arbejde, og han forudså derfor flaskehalsproblemer på særlige områder. Og hvis niveauet for minimumsindkomsten blev lavere, anså han den ikke at være tilstrækkelig til at dæmme op for en vækst i C-gruppen. Desuden mente han, at det ville medføre en vækst i korporativismen (trepartforhandlinger ville blive hovedreglen).

Møllers konklusion var derfor, at det i en dansk sammenhæng var urealistisk med »for megen utopisme«, fordi det var »et systemoverskridende krav«, der betød en »udfordring af hele den sociale orden«, hvorfor det måtte forvente »forbitret modstand fra arbejdskøberne og statslige topembedsmænd«. (Ibid:92).

Hornemann Møller var generelt meget pessimistisk med hensyn til at bringe den påbegyndte polarisering til ophør, idet han også anså en organisering af C-gruppen for usandsynlig. De repræsenterede ikke nogen klasse, men var snarere at betragte som »en serie« med Jean-Paul Sartres ord. Der kunne kun ske en samlet organisering, hvis arbejderbevægelsen tog initiativet. »Men det tyder hverken de historiske eller aktuelle erfaringer på.« Samfundet syntes for Møller at være låst fast.

Han havde i sin vurdering af en eventuel borgerløn ikke særligt øje for en borgerløns sammenhæng med en styrkelse af det civile samfund. En placering i det civile samfund blev i Hornemann Møllers forståelsesramme anset som en entydig marginalisering.

Derfor havde han ingen forståelse for André Gorz' betragtninger omkring det civile samfund (»Gorz' uargumenterede og teoretisk invaliderede »ikke-klasse af ikke-arbejdere«« ibid:88). Han kunne ikke se »hvorfra de i produktionen overflødiggjorte skulle få magtressourcer til at skabe et alternativt samfund og det meningsfulde liv«. De vigtige samfundsforandringer synes i hans marxistiske forståelseshorisont principielt kun at kunne komme fra fuldtidsbeskæftigede lønarbejdere på markedet. Og her var han som nævnt også pessimist.

Borgerløn som en diskurs, der udfordrer »samfundets moralske kerne«

Senere har Hornemann Møller sammen med arbejdsmarkedsforskeren, lektor Jens Lind, Aalborg Universitet også behandlet borgerlønstanken mere indgående i sammenhæng med en analyse af de sidste 20 års arbejdsløshedspolitik.

Her sættes borgerlønsdebatten i slutningen af 70'erne og begyndelsen af 80'erne og siden i 90'erne sammen med den generelle arbejdsmarkedspolitik for at afklare, om borgerløn er en god idé, og om

den i det hele taget er realistisk. (Lind og Møller 1995). Deres konklusioner er overvejende negative.

For det første mener de ikke, at der ligger nogen klar sammenhæng mellem rettigheder og pligter i borgerlønstanken, hvilket gør, at den bryder med nogle grundlæggende normer: »It is too complicated and does not provide the citizens with an unambiguous incentive to work. In this way BIS (Basic Income System) challenges the core of any society.« (Ibid:29)

De synes ikke at have øje for, at der løbende sker ændringer og nyfortolkninger af de samfundsmæssige normer omkring arbejde og selvforsørgelse.

»It is a very burdensome and sometimes near to Sisyphus' task to argue against norms« (Ibid:30). At selvforsørgelsesnormerne skulle være så fastforankrede, som Møller og Lind lader antyde, tyder normændringen omkring kvinders erhvervsdeltagelse og den udbredte offentlige forsørgelse i forhold til den tidligere familieforsørgelse imidlertid ikke på.

For det andet har Hornemann Møller og Lind også en række konkrete indvendinger imod borgerlønstanken: En borgerløn antages ikke at ville kunne standse den sociale udstødning. Forslaget om ca. 5000 kr. skattefrit om måneden (1993) vil ikke være »sufficient to establish a »normal« behaviour in the consumer-regime and thereby the aimed substantial reduction in stigmatization«. (Ibid:31)

Spørgsmålet hænger sammen med, hvad der opfattes som normalt. Hornemann Møller og Lind synes at operere med et normalitetsbegreb (gennemsnit?) i forhold til et kommercielt højforbrugssamfund, hvor borgerlønsidéen netop af mange ses i sammenhæng med udvikling af en ny økologisk forbrugsstandard (inden for det økologiske råderum).

For det tredje ser de en fare for, at der udvikles en række dårlige små- og deltidsjob, som fagbevægelsen ingen indflydelse har på: »a deterioration of unionisation and union influence on wages and working conditions in those segments of the labour market, where the poorest and weakest parts of the labour force are employed might well be a most frightening nightmarish consequence of a BIS.« (Ibid:33)

Hornemann Møller og Lind har uden tvivl ret i, at fagforeningerne vil få en ny udfordring med en retmæssig sikret borgerløn for alle, men at det entydigt vil være en dårligere stilling er slet ikke givet. Der vil også kunne fremføres argumenter for en stærkere stilling. I den retning trækker Hornemann Møllers tidligere antagelse (Møller 1989), at borgerløn vil kunne skabe flaskehalse og problemer med at få udført det beskidte arbejde.

Endelig stiller de spørgsmål ved, om borgerløn vil skabe den rationalisering af arbejdsmarkedssystemet og det sociale system, som tilhængerne forventer, idet de forudser, at man bliver nødt til at give en række tillægsydelse.

Derimod finder man hos Hornemann Møller som konsekvens af hans mere traditionelle marxistiske lønarbejdskritiske holdning en klar holdning til aktiveringsprojektet. (Møller 1996). Han kalder det en »tvangsaktivering« og siger, at det, der er galt med aktivering er, at »1. den ikke er rigtigt arbejde – det må det ikke være. 2. ikke giver en rigtig løn. 3. ikke har en rigtig arbejdstid. 4. og heller ikke rigtig fører til noget.« (Ibid:11). Han vil ikke afvise, at aktivering i enkelte tilfælde kan hjælpe nogle, men det er undtagelsen.

Hvor sociologerne Elm Larsen og Andersen langt hen ser aktivering som noget med eksperimentelle udviklingsmuligheder bl.a. i sammenhæng med EU's fattigdomsprogram, er Hornemann Møller klar i sin afvisning af projektet: »Tvangsaktivering skaber sjældent social integration« (ibid:13).

Lind og Hornemann Møllers samlede konklusion er : »The BIS advocates seem to promise more from the scheme than what is likely to be the end result.« (Ibid:34). Som diskurs mener de, borgerlønnen kan skabe frugtbare og udfordrende tanker og nye idéer, men som konkret reformforslag er den ikke meget værd.

Hornemann Møller og Lind har ret i, at der i borgerlønstilhængernes argumentation ligger en tendens til forventning om skabelse af en række positive effekter, mens man omvendt om deres egen argumentation kan sige, at der ligger en formodning om, at borgerløn slet ikke vil få de effekter, tilhængerne tror, eller at borgerløn vil skabe en række ikke-forventede negative effekter.

Borgerlønstilhængerne tror på en »god cirkel«, mens borgerlønsskeptikerne tror på en »ond cirkel«. Man kan i Hornemann Møllers og Linds argumentationsstruktur genfinde den »reaktionære« retoriks grundmønstre over for borgerlønstilhængerens »progressive« retorik.

Litteratur

Lind, Jens og Iver Hornemann Møller (1995) Unemployment or Basic Income – is there a Middle Road. Copenhagen Business School. CID Studies no. 9.

Møller, Iver Hornemann (1989) Fattigdommens baggrund. Polarisering af arbejdsmarkedet og dualisering af socialpolitikken, IN Mogens Holm (red.) Det splittede samfund. Om fattigdom og dualisering i velfærdssamfundet. Gylding: Samfundslitteratur:77-99.

Møller, Iver Hornemann (1992) Den danske velfærdsstats tilblivelse – et studie i klasser, magt og socialpolitik. Frederiksberg:Samfundslitteratur.

Møller, Iver Hornemann (1994) Velfærdsstatens udbygning. Den anden socialreform 1933 – et studie i klasser, magt og socialpolitik. Frederiksberg: Samfundslitteratur.

Møller, Iver Hornemann (1996) Fra bistandslov og aktivering til fattiglov og stigmatisering. Social Politik nr. 6:10-13.

Keane, John and John Owens (1986) After Full Employment. London: Hutchinson.